παρατάξωσι πρὸς πόλεμον, ἀλλ' ἐκ τῶν μυριάδων, αἵτινες γινώσκουσι γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, καὶ ἐκ τῆς ἐπὶ μᾶλλον διαδόσεως τῆς ἕξεως τοῦ ἀναγινώσκειν.

×

Εὐτυχῶς διὰ τὸ ἔθνος μας δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ σκότος ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ καὶ τὸ φῶς νὰ διαδίδεται εἰς πᾶσαν γωνίαν. Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις κατέστη ὑποχρεωτικὴ καὶ αἱ πρῶται γνώσεις γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως γενικεύονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Ἔτι δὲ πλέον καὶ ὁ ζῆλος φαίνεται ὅτι δὲν λείπει καὶ ἡ ἀναγκαιότης ὅτι κατενοήθη· διότι δὲν εἶναι σπάνιον φαινόμενον νὰ ἴδῃ τις πλείστους ἐν τῇ κοινωνίᾳ μαθόντας νὰ ἀναγινώσκωσι καὶ νὰ γράφωσι διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ μόνης, χωρίς ποτε νὰ πατήσωσιν εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ Σχολείου.

Ἐν τούτοις ὑπάρχουσιν ἀκόμη πληθυσμοὶ ὁλόκληροι βεβυθισμένοι εἰς τὸ σκότος, πτωχὰ καὶ ἀπροστάτευτα παιδία, τὰ ὁποῖα ῥίπτονται εἰς τὴν πάλην τοῦ βίου χωρὶς νὰ γνωρίζωσιν οὔτε τό ἄλφα. Ἡ ἐκπαίδευσις ἀφ' ἑτέρου ξηρὰ καὶ τυπικὴ δὲν μορφώνει διανοίας, οὐδὲ πλουτίζει τὰ πνεύματα μὲ γνώσεις πρακτικάς. Καὶ δὲν κατενοήθη εἰσέτι, ἕνεκα τούτου, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις εἶναι διὰ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἀπόκτησιν γνώσεων ἠθικῶν καὶ βιοπαιδευτικῶν, καὶ ὄχι ἁπλῶς διὰ νὰ σκοτώνεται ὁ καιρὸς εἰς τὰ μυθιστορήματα καὶ νὰ διαβάζωνται τὰ νέα μόνον εἰς τὰς ἐφημερίδας. Οὕτω δὲ ἡ ἕξις τοῦ σοβαρῶς, ἐπισταμένως καὶ τακτικῶς ἀναγινώσκειν δὲν εἶναι ἢ ἐλάχιστα διαδεδομένη· καὶ διὰ τοῦτο τὰ εἰδικὰ καὶ τεχνικὰ βιβλία δὲν ἔχουσι παρ' ἡμῖν εἰμὴ ἐλαχίστην διάδοσιν.

Ὁ λαός μας δὲν συνείθισε νὰ ἀναγινώσκῃ. Καὶ οἱ λόγιοί του καὶ οἱ ἁπλοὶ βαρύνονται τὴν ἀνάγνωσιν. Ἐπὶ δύο δὲ καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίων κατοίκων οὔτε τὸ ἓν ἑκατομμύριον δὲν δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶναι *ὄχι φιλαναγνῶσται, ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι ἀναγινώσκουσι*. Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ἀναγινωσκόντων οἱ πλεῖστοι μυθιστορήματα μόνον καὶ εἰδήσεις τῶν ἐφημερίδων ἀναγινώσκουσιν, ἢ τὰς ἐλεεινὰς καὶ χυδαίας ἐκείνας *λαϊκὰς φυλλάδας*, εἰς τὰς ὁποίας καὶ εὐαρεστεῖται ὁ ἁπλούστερος ἰδίᾳ κόσμος. Ἐλάχιστοι μόνον εἶναι τακτικοὶ καὶ σοβαροὶ βιβλιόφιλοι ζητοῦντες «*τὰς πτέρυγας τοῦ πνεύματος*» εἰς τὰς σελίδας τῶν καλῶν καὶ πρακτικῶν βιβλίων, καθὼς λέγει ὁ Βίκτωρ Οὔγος. Τούτου ἕνεκα καὶ αἱ γνώσεις παρ' ἡμῖν εἶναι περιωρισμέναι καὶ αἱ προλήψεις φανατικώταται καὶ τὰ διάφορα ἐπαγγέλματα ἐνασκοῦνται μὲ τὰ προϊστορικὰ ἀκόμη μέσα.

×

Θέλετε τὸ ἔθνος νὰ ἀναμορφωθῇ ἠθικῶς καὶ κοινωνικῶς, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία καὶ ἡ γεωργία νὰ ἀκμάσωσιν, αἱ τέχναι καὶ τὰ ἐπαγγέλματα νὰ προαχθῶσι, τὰ ἤθη νὰ ἐξευγενισθῶσιν ἐπὶ μᾶλλον, καὶ ἐν γένει νὰ προαχθῶμεν ἐν τῇ προόδῳ καὶ τῷ ἀληθεῖ πολιτισμῷ;

Διδάξατε εἰς πάντας τὴν ἀνάγνωσιν καὶ συνειθίσατε τὸν λαὸν νὰ ἀναγινώσκῃ σοβαρῶς καὶ τακτικῶς, πρὸς ὠφέλειαν καὶ γνῶσιν, πρακτικὰ καὶ ὠφέλιμα ἀναγνώσματα. Κάμετε, εἰ δυνατόν, καὶ τὰ δυόμισυ ἑκατομμύρια τοῦ ἔθνους φιλαναγνώστας.

Πῶς ὅμως θὰ κατωρθοῦτο τοῦτο;

Ἰδοὺ ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐθίξαμεν καὶ ἄλλοτε (φύλλον 16, σελὶς 123) καὶ τὸ ὁποῖον θέλομεν ἀναλύσῃ εἰς τὸ προσεχές.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

«Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας εἶναι τὸ μεγαλήτερον γεγονὸς τῆς ἱστορίας.»
(Victor Hugo)

Ἡ ἀνθρωπότης, ἥτις ἐπιθυμεῖ νὰ διδαχθῇ ἐκ τῆς πείρας τῶν προγενεστέρων γενεῶν, ἥτις θέλει νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον αὐτῶν, νὰ ἐνστερνισθῇ τὰς ἐξόχους σκέψεις καὶ τὰς μεγάλας ἰδέας των, διὰ νὰ ζήσῃ εὐτυχεστέρα ἐκείνων, προβαίνουσα ἐν τῇ προόδῳ καὶ προχωροῦσα εἰς τὰ φῶτα καὶ τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιτηδεύσεις, — ζητεῖ νὰ διατηρήσῃ εἰς ἀϊδιότητα τὴν ἑαυτῆς ἱστορίαν καὶ προσπαθεῖ διὰ παντὸς τρόπου νὰ καταστήσῃ τὴν ἰδέαν καὶ τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος αἰωνοβίους ἐν μέσῳ τῆς παλιρροίας τῶν γενεῶν καὶ τῆς περιστροφῆς τῶν περιπλομένων ἐνιαυτῶν. Θέλει νὰ διατηρήσῃ τὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰς ἰδέας τοῦ παρελθόντος, ἵνα δημιουργήσῃ ἐξ αὐτῶν νέα γεγονότα σημαντικώτερα, ἵνα διαμορφώσῃ νέας ἰδέας ἐξοχωτέρας καὶ ἵνα καρπωθῇ ὠφελείας μεγάλας καὶ ποικίλας διὰ τὴν ἑαυτῆς πρόοδον καὶ εὐημερίαν. Καὶ τὸ ἄτομον, τὸ μόριον τοῦτο τοῦ ὠκεανοῦ ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἀποκαλοῦμεν *ἀνθρωπότητα*, ὁ ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ἐδημιουργήθη διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν χοῦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀθανασίαν καὶ τὴν αἰωνιότητα, ἐπιθυμῶν νὰ κατακτήσῃ ταύτην ἐκ παντὸς τρόπου καὶ θέλων τὸ ὄνομά του καὶ τὰ ἔργα του, τὰ συμβάντα καὶ ἡ ἱστορία του νὰ μὴ ἐξαλειφθῶσιν ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἐπιγενεστέρων, ἀφ' οὗ ἐκεῖνος ἀδυνατεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ζωήν του ἐπὶ τῆς γῆς ἀϊδίως, συμβάλλει μεγάλως εἰς τὴν τοιαύτην περὶ τῆς αἰωνοβιότητος τῆς ἰδέας καὶ τῆς ἱστορίας ἐπιθυμίαν τῆς ἀνθρωπότητος συμπάσης. Καὶ ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἡ ἀνθρωπότης ἐξ ἀντικειμένου θέλει νὰ καρπωθῇ ἐκ τῆς διατηρήσεως τῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν ἰδεῶν τοῦ παρελθόντος, ἐκ τῶν σκέψεων τῶν προγενεστέρων γενεῶν καὶ τῆς ἱστορίας τῶν παρελθόντων χρόνων, αὐτὴ αὕτη ἀφ' ἑτέρου πάλιν ἐπιθυμεῖ αὐτὸ τοῦτο ἐξ ὑποκειμένου πολὺ περισσότερον ἀκόμη διὰ τοῦ ἀτόμου, ὅπερ ἐπιζητεῖ τὴν αἰωνοβιότητα. Καὶ οὕτω ἐκ τῆς ἀμοιβαιότητος ταύτης ἐδημιουργήθη κατὰ πρῶτον μὲν *ἡ ἀρχιτεκτονική*, ἔπειτα *ἡ γραφή*, καὶ τελευταῖον *ἡ τυπογραφία*, τὸ σπουδαιότερον τῷ ὄντι τοῦτο γεγονὸς τῆς ἱστορίας.

Πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τέχνης τοῦ γράφειν εἰς τοὺς παπύρους καὶ εἰς τὰς μεμβράνας, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς γραφῆς, καὶ ἀκόμη ὕστερον, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ ὑπῆρξεν ὁ μόνος τρόπος τῆς μεταδόσεως εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς καὶ τῆς διαιωνίσεως τῆς ἰδέας καὶ τῶν γεγονότων. Διὰ τῆς ἀπὸ στοματος εἰς στόμα μεταδόσεως τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν συμβάντων μετεδίδετο βεβαίως ἡ παράδοσις εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους, ὅπως τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου διὰ τῶν ῥαψῳδῶν, ἀλλ' ὅμως ὁ κίνδυνος τῆς συγχύσεως, τῆς νοθεύσεως καὶ τῆς ἀπωλείας ἐπεκρέματο πάντοτε βαρὺς ἐπὶ τῆς οὕτω μεταδιδομένης ἱστορίας καὶ διαδιδομένης ἰδέας. Οὕτω αἱ πρῶται ἐκεῖναι γενεαί, αἱ στερούμεναι τῆς τέχνης τοῦ γράφειν, ὅταν ἠσθάνοντο ὅτι ἡ μνήμη θὰ ἠδυνάτει νὰ διατηρήσῃ σαφεῖς καὶ καθαρὰς τὰς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος ἢ ὅτι ἐκινδύνευε νὰ ἀπολέσῃ ταύτας ἐν τῇ παρόδῳ τῶν χρόνων, ἀνίδρυον ἐνμνημεῖον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐνέγλυφον διὰ τῆς γλυφίδος ἀντὶ γραφίδος καὶ ἐνεπιστεύοντο ταύτας. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἀνηγέρθη ὁ ἁπλοῦς *ὀρθόλιθος*, ὅστις ἐχρησίμευεν ἀνθ' ἑνὸς γράμματος ἱερογλυφικοῦ, ἐφ' ὃν αἱ πρωτόγονοι ἐκεῖναι γενεαὶ ἐνεπιστεύοντο ἄθροισμα ἰδεῶν. Καὶ τοιοῦτος εἶναι βεβαίως καὶ ὁ λίθος ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον εἰς μνημεῖον ἀνήγειρεν ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ ἐν Βαιθήλ, ὅπου τὸ συμβολικὸν ἐκεῖνο εἶδεν ὄνειρον, τὴν ἀπὸ τῆς γῆς μέχρι τοῦ οὐρανοῦ ἀναβαίνουσαν κλίμακα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ ταύτην ἀνευρίσκομεν ἐπίσης ἐν Σιβηρίᾳ τῇ Ἀσίας τὸν ὀρθὸν λίθον τῶν Κελτῶν καὶ εἰς τὰς Πάμπας (Pampas) τῆς Ἀμερικῆς, τὰς ἐκτεταμένας ταύτας πεδιάδας τοῦ νέου κόσμου, τὸν ὀρθὸν λίθον τῶν πρωτογόνων αὐτῆς φυλῶν. Βραδύτερον δὲ ἐκ τοῦ ἁπλοῦ ὀρθολίθου μεταβαίνομεν εἰς τὸν συνδυασμὸν τῶν πολλαπλῶν λίθων· ἐκ τοῦ ἁπλοῦ δηλονότι ἱερογλυφικοῦ εἰς τὰς συμβολικὰς λέξεις. Ἀπαντῶμεν τὸ δρυϊδικὸν μνημεῖον Dolmen, τὸ συνιστάμενον ἐκ μεγάλης ἀκατεργάστου πλακὸς στηριζομένης ἐπὶ δύο λίθων ἑστημένων καθέτως· τὸ ἕτερον ἐπίσης δρυϊδικὸν μνημεῖον Cromleck, ἐκ συμμετρικῶν ὀγκωδῶν λίθων τεταγμένων κυκλοτερῶς περὶ κέντρον ἄλλον ὑψηλότερον λίθον· τὸ Ἑβραϊκὸν Γαλγάλ, τὸν Τυρρηνικὸν τύμβον καὶ τοὺς διασήμους λίθους τοῦ Καρνάκ, τοὺς ἐπεκτεινομένους ἐν μακρᾷ ἐκτάσει. Ἀνευρίσκομεν κατόπιν τὰς πυραμίδας τῆς Αἰγύπτου, τοὺς αἰωνοβίους τούτους τάφους τῶν Αἰγυπτίων Φαραώ, καὶ ἐν γένει τοὺς μεγάλους βασιλικοὺς τάφους, ὅπως τοὺς τάφους τῶν Μυκηνῶν. Καὶ ἔπειτα πολὺ βραδύτερον ἀκόμη, ἐν ᾧ ἡ γραφὴ πλέον ἐπῆλθε συμπληρωτικὴ εἰς τὴν διὰ τῶν μνημείων μετάδοσιν τῆς ἰδέας καὶ τῆς ἱστορίας καὶ τὴν αἰωνοποίησιν αὐτῶν, ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἐν τούτοις ἐν τῇ τελείᾳ αὐτῶν διαμορφώσει ἐξακολουθοῦσι πολλῷ πλειότερον νὰ ὦναι ἡ διαιώνισις τῆς ἰδέας καὶ τῆς ἱστορίας. Διαιώνισις ὅμως ἀφ' ἑνὸς μὲν πολὺ δαπανηρῶς δυσκατόρθωτος, ἀφ' ἑτέρου δὲ οὐχὶ πολὺ ἀσφαλής.

Ἡ πρώτη ἀνθρωπότης, μεταχειριζεται ὡς βιβλίον τὸ ἔδαφος τῆς γῆς ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὡς ἐπὶ παμμεγέθους σελίδος ἀνεγείρει παμμεγέθη γράμματα καὶ λιθίνας συλλαβάς, τοὺς ὀρθολίθους καὶ τὰ μνημεῖα, τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ οἰκοδομήματα. Καὶ εἶναι οὗτος ὁ πρωτόγονος τῆς γραφῆς τρόπος, δι' οὗ ἡ ἀνθρωπότης θέλει νὰ μεταδώσῃ εἰς τοὺς ἐπιγιγνομένους τὰς ἰδέας καὶ τὴν ἱστορίαν της. Ἀλλ' ἐὰν καὶ σύμπασαν τὴν γῆν ἐπλήρου μνημείων, οὐδαμῶς ἤθελε κατορθώσει ὅ,τι κατώρθωσε βραδύτερον ἡ γραφὴ ἐπὶ παπύρου καὶ μεμβράνης ἐξ ἧς οἱ ἐπιγενέστεροι ἐκαρπώθησαν μέγαλως ἐκ τῶν μόχθων καὶ τῆς πείρας τῶν προγενεστέρων.

Οὕτω λοιπὸν ἔρχεται ὁ Ἡρόδοτος, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, ὅστις διὰ τῆς ἐξόχου γραφίδος του διαιωνίζει ἀπείρως καλλίτερον ἢ οἱ λίθοι καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ «*τὰ ἐξ ἀνθρώπων γενόμενα ἔργα μεγάλα τε καὶ θαυμαστά, ὅπως μὴ τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται*». Καὶ τὸν Ἡρόδοτον ἀκολουθεῖ ὁ Θουκυδίδης, καὶ τὸν Θουκυδίδην συνεχίζει ὁ Ξενοφῶν, καὶ τὰ βιβλία διαιωνίζουν τὴν ἱστορίαν, καὶ ἡ γραφὶς αἰωνοβιοῖ τὴν ἰδέαν. Καὶ ὁ πάπυρος καὶ ἡ μεμβράνη τιμῶνται ἀντὶ πολλοῦ καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς παννύχιοι ἐργάζονται. Καὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀλεξανδρείας χιλιάδες χειρογράφων τόμων ἀθροίζονται, καὶ οὕτω ὅ,τι οὐδέποτε ἤθελε κατορθωθῇ διὰ τοῦ πρωτογόνου τῆς γραφῆς τρόπου, διὰ τῶν λιθίνων γραμμάτων καὶ τῶν ἐκ γρανίτου συλλαβῶν καὶ μνημείων, ἅπερ καὶ ὀγκώδη ἦσαν καὶ ἐκτάσεις ἐχρειάζοντο μακράς, κατορθοῦται διὰ τῆς τέχνης τοῦ γράφειν.

Ἀλλ' εἰς μάτην! Τὰ χειρόγραφα ἐκεῖνα βιβλία εἶναι δυσπόριστα, ἡ ἀντιγραφὴ των πολὺ κοπιώδης, ἡ διάδοσίς των μικρὰ καὶ περιωρισμένη καὶ ἡ ἀπώλειά των οὐχὶ δύσκολος. Ἤρκεσε μία δᾳς καὶ εἰς τοῦρκος ἵνα καταστρέψῃ πλείστας ἐκ τῶν ἰδεῶν καὶ ἱκανὰ ἐκ τῶν συμβάντων, ἅπερ ἡ ἀνθρωπότης εἶχεν ἐμπιστευθῇ εἰς τὰ χειρόγραφα ἐκεῖνα βιβλία ἅπερ εὑρίσκοντο μοναδικῶς ἐν τῇ Ἀλεξανδρινῇ βιβλιοθήκῃ. Τοιουτοτρόπως καίτοι διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τέχνης τοῦ γράφειν ἐγένετο ἓν ἱκανῶς μέγα βῆμα πρὸς τὴν πρόοδον, ἡ ἀνθρωπότης ὅμως ἐν τούτοις εὑρίσκεται εἰσέτι πολὺ ὀπίσω καὶ ἥκιστα ἐπωφελεῖται ἐκ τῶν προγενεστέρων μόχθων καὶ ἐκ τῶν ἰδεῶν τῶν συγχρόνων.

Κατὰ τὸν ΙΕ'. ὅμως αἰῶνα, 500 δηλονότι πρὸ ἡμῶν ἔτη, τὸ πᾶν μεταβάλλεται. Ὁ Γουτεμβέργης ἐν Μαγεντίᾳ τῆς Γερμανίας ἀνακαλύπτει τὴν τυπογραφίαν. Καὶ διὰ ταύτης αἱ ἰδέαι καθίστανται ἀληθῶς αἰωνόβιοι, πλέον ἢ ἄφθιτοι· μεταβαίνουσιν *ἀπὸ τῆς ἀπ.λῆς διαρκείας εἰς τὴν ἀθανασίαν*, καὶ διασκορπίζονται πτερόεσσαι εἰς τὰ τετραπέρατα, κἀὶ τὸ φῶς τῶν ἐπιστημῶν διαχύνεται πανταχοῦ, καὶ ἡ ἀνθρωπότης ὁργᾷ εἰς τὴν πρόοδον, καὶ γεύεται τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως ἐν δυνατῇ πληρότητι, καὶ προάγονται αἱ τέχναι, καὶ προάγεται ὁ πολιτισμός, καὶ αἱ ἀνακαλύψεις καὶ αἱ ἐφευρέσεις διαδέχονται ἀλλήλας. Καὶ ἀποδεικνύεται πασιδήλως πλέον ὅτι «*ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας εἶναι τὸ σπουδαιότερον γεγονὸς τῆς ἱστορίας*», ἐξ οὗ ἐπήγασε πᾶσα ἡ τῶν τελευταίων αἰώνων πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος.

Διὰ τῆς τυπογραφίας ἡ ἀνθρωπότης ἐπέτυχεν ἤδη ὅ,τι ἀκριβῶς ἐπεθύμει καὶ ἐπιθυμεῖ. Ἐπιθυμεῖ νὰ καρπωθῇ, εἴπομεν, ἐκ τῶν μόχθων καὶ τῆς πείρας τῶν προγενεστέρων, καὶ ἀκόμη νὰ διαδώσῃ τὴν σύγχρονον γνῶσιν, προσθέτομεν, εἰς ὅσον εἶναι δυνατὸν εὐρύτερον κύκλον. Καὶ τοῦτο μόνον διὰ τῆς τυπογραφίας κατώρθωσεν, ἀφ' οὗ ἐμόχθησεν ἐπ' ἀρκετοὺς αἰῶνας ἵνα γράψῃ λέξεις γρανιτίνους εἰς τοὺς λίθους τοῦ Καρνάκ, καὶ ἵνα ἐπὶ τῆς μεμβράνης καὶ τοῦ παπύρου διὰ τῆς γραφίδος ἀποτυπώσῃ τὰς ἑαυτῆς ἰδέας.

Οὕτω διὰ τῶν βιβλίων σήμερον τὸ ἄτομον μόνον δρέπει τοὺς καρποὺς τῶν μόχθων καὶ τῆς πείρας τοσούτων γενεῶν, τῶν ὁποίων ἤδη τὰ ὀστᾶ εἶναι κόνις, ἀλλὰ κοινωνεῖ ἑνταυτῷ καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν συγχρόνων καὶ μεταδίδει ἐπίσης τὰς ἑαυτοῦ ἰδέας ἐν ταχύτητι εἰς εὐρυτάτους κύκλους ἀπὸ τοῦ δωματίου τοῦ γραφείου του μέχρι τῶν ἀντιπόδων τοῦ νέου κόσμου. Διὰ τῶν βιβλίων κοινωνοῦμεν σήμερον μετ' εὐκολίας ἀπιστεύτου εἰς τοὺς προγενεστέρους, τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν σκέψεων τῶν ἐξοχοτήτων ἐκείνων, αἵτινες ἔζησαν μεμακρυσμένους αἰῶνας ἀφ' ἡμῶν. Καὶ ὁ πτωχότερος μαθητὴς καὶ ὁ ἀσθενέστερος τὸ βαλάντιον λόγιος ἔχει τὸν Πλάτωνα ἐνώπιόν του καὶ τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Εὐριπίδην, τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Ἰσοκράτην, ἀντὶ ὀλιγίστων χαλκίνων κερμάτων, ἅπερ θὰ δώσῃ εἰς τὸν βιβλιοπώλην. Καὶ αἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ μᾶς καθιστῶσιν ἐνημέρους ἀντὶ δαπάνης σμικροτάτης πάσης, τῆς τε συγχρόνου κινήσεως καὶ προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ ἀκόμη καὶ τῶν προγενεστέρων πολλάκις.

Τώρα ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι πᾶσα ἡ πρόοδος αὕτη, ἣν ἤδη ἡ ἀνθρωπότης ἔκαμεν, ἤθελεν ἐξαίφνης ἐκλείψει καὶ ὅτι ἐπανηρχόμεθα αἰῶνας ὁλοκλήρους ὀπίσω, εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν πρωτογόνων γενεῶν, ζητοῦντες τὴν ἰδέαν καὶ τὰς γνώσεις ἐκ τῆς στοματικῆς παραδόσεως καὶ ἐκ τοῦ ὀρθολίθου ἢ ἐγκύπτοντες εἰς τοὺς βαρυτίμους χειρογράφους παπύρους, εἴπατέ μοι ποία τότε ἤθελεν εἶσθαι ἡ ἐντύπωσις εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα; Δὲν θὰ τὸ ἀρνηθῆτε ὅτι θὰ ἠσθάνετο ὅ,τι ὁ ὀφθαλμὸς ὅταν ἐκ τοῦ φωτὸς εὑρίσκεται εἰς τὸ σκότος ἢ ἐκ τῆς ἠλεκτρικῆς λυχνίας εἰς τοὺς ἀρχαϊκοὺς λύχνους. Διότι φῶς καὶ ἥλιος πράγματι εἶναι τὰ βιβλία, διασκορπίζοντα τὴν αἴγλην διὰ τῆς τυπογραφίας ἐξαισίαν.

Ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας ἔκτοτε ἀρχίζει πλέον τὸ σύστημα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν βιβλιοθηκῶν, πρᾶγμα βεβαίως τὸ ὁποῖον διὰ τῶν χειρογράφων ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ, καὶ ὅπερ αἱ πρωτόγονοι ἐκεῖναι γενεαί, αἵτινες μόλις ἠδύναντο νὰ χαράξωσι μίαν γρανιτίνην φράσιν διὰ τῶν λίθων τοῦ Καρνάκ, βεβαίως οὐδαμῶς θὰ ὠνειρεύθησαν. Καὶ ἔχομεν οὕτω μετὰ τὰς *ἐθνικὰς βιβλιοθήκας, τὰς δημοτικάς, τὰς ἑταιρικάς, τὰς δανειστικὰς* καὶ *τὰς ἰδιωτικὰς ἢ ἀτομικάς*. Καὶ οὕτω ἐν ἑνὶ καταστήματι περισυλλέγεται πᾶν ὅ,τι ἡ ἀνθρωπότης ἐσκέφθη καὶ κατώρθωσεν, ἀπὸ τῶν ἰδεῶν τῶν ἐξοχωτέρων πνευμάτων μέχρι καὶ τῆς σκέψεως τοῦ μᾶλλον ἀσήμου λογίου.

Ἂν δὲ τῷ ὄντι κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας ἡ ἀνθρωπότης διέδραμε διαστάσεις ὑπερμεγέθεις ἐν τῇ προόδῳ, ἂν καυχώμεθα διὰ τὰς σημερινὰς ἐπιστήμας καὶ τὰ φῶτα, διὰ τὰς ἐφευρέσεις καὶ τὰς ἀνακαλύψεις τοῦ αἰῶνός μας, πρέπει νὰ ἀνομολογήσωμεν βεβαίως ὅτι ἡ τυπογραφία εἶναι ἐκείνη, ἥτις διὰ τῶν βιβλίων καὶ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν βιβλιοθηκῶν ἔδωκεν ὤθησιν ἔξοχον ἀληθῶς εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὅπερ ἕως τότε ἐδεσμεύετο εἰς τοὺς ὀρθολίθους τοῦ Κρομλὲκ ἢ περιωρίζετο εἰς τὰ ἐλάχιστα φύλλα τοῦ παπύρου καὶ τῆς μεμβράνης.

Ὅταν αἱ ἰδέαι συμπάσης σχεδὸν τῆς προγενεστέρας ἀνθρωπότητος παρέλθωσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ νεωτέρου πνεύματος περισυνειλεγμέναι διὰ τῶν βιβλίων ἐν ἑνὶ τόπῳ, πῶς τοῦτο τότε νὰ μὴ προδράμῃ πρὸς τὰ ἐμπρός; Καθ' ὅτι,